

پوپولیسمی که یافت نمی‌شود

ژاک رانسییر · ترجمه: رحمان یوزدی



جوان پرون رئیس‌جمهور آرژانتین، ۱۹۵۱

هراس‌های مسری، کارشان به خشونت افراطی کشید. این طغیان‌های همه‌گیر توده‌های کور تحت هدایت چهره‌های کاریزماتیک به‌وضوح با واقعیت جنبش کارگران بسیار فاصله داشت، جنبشی که این متفکران می‌کوشیدند داغ ننگ بر جبین آن بزنند. ولی اینها دیگر به درد توصیف واقعیت نژادپرستی در جوامع ما نمی‌خوردند. درست است که هرروز از حضور انسان‌های موسوم به مهاجر و به‌خصوص از «جوانان حومه‌نشین» شکوه و شکایت می‌شنویم ولی این شکایت‌ها هیچ‌وقت به قالب تظاهرات وسیع مردمی در نمی‌آید. آنچه امروز در کشورها شایسته نام نژادپرستی است اساسا محل اتصال دو چیز است. پیش از هر چیز، شکل‌هایی از تبعیض در اشتغال و مسکن که به نحو‌احسن در فائتر ترومیزم، دور از فشار توده‌ها، صورت می‌پذیرد، و در ثانی، مجموعه مفصلی از اقدامات دولت: محدودیت ورود به کشور، ندادن اوراق به آنها که سال‌های سال

اصطلاح «پوپولیسم» به کار توصیف یک نیروی سیاسی شناسنامه‌دار نمی‌آید. بر عکس، از ملغمه نیروهای سیاسی مختلف، از راست افراطی تا چپ رادیکال، بهره می‌گیرد. حاکی از یک ایدئولوژی یا حتی یک سبک سیاسی منسجم نیست. صرفا به کار کشیدن تصویر یک مردم مشخص می‌آید. «مردم» وجود خارجی ندارد. آنچه وجود دارد جهره‌های متنوعی از مردم است که حتی با هم در ستیزند

-

در فرانسه کار کرده‌اند، مشارکت کرده‌اند و مالیات پرداخته‌اند، محدودیت‌های حقوق مربوط به زادبوم، مجازات مضاعف، قوانینی بر ضد روسری و برقع، حفاظت از مرزها و مأموران تعمیلی آن، بر چیدن اردوگاه‌های مهاجران. برخی چپ‌های رقیق‌القلب این اقدامات را امتیاز بیجایی می‌دانند که اصحاب قدرت به راست‌گرایان افراطی «پوپولیست» می‌دهند تا «رای» آنها را داشته باشند. ولی جنبش‌های توده‌ای تاکنون متعرض هیچ‌یک از این اقدامات نشده‌اند. این اقدامات بخشی از راهبرد دولت‌ان، راهبرد برقراری توازن بین گردش آزادانه سرمایه و مانع‌تراشی در راه گردش آزادانه مردم که دولت‌های ما با تمام توان در حفظ آن می‌کوشند. راستش، هدف اصلی آنها به‌خطرانداختن حق کار و شهروندی بخشی از جمعیت است، گردهم‌آوردن جمعیتی از کارگران که همواره می‌توان آنها را به وطن‌شان پس فرستاد، جمعیتی از فرانسوی‌ها که هیچ تضمینی برای باقی ماندن در فرانسه ندارند.

یک کارزار ایدئولوژیکی از این اقدامات حمایت می‌کند و تقلیل حقوق افراد را

به بهانه انتشار ترجمه فارسی «تکرار» اثر سورن کیرکگور

باستانیان و مدرن‌ها

مرتضی نوری

سورن کیرکگور

(سخن و کلام) که در «فن خطابه» ارسطو سه رکن اصلی خطابه دانسته شده، به‌ترتیب در سه سهر کیرکگوری زندگی اخلاقی، زیاشناسانه و دینی پژواک یافته است. همچنین پژواک مفهوم ارسطویی کینسیس (حرکت) را در مفهوم کیرکگوری اگزستانس می‌بینیم؛ چراکه اساس اگزستانس فرد در نظر کیرکگور شور است؛ و شور گذشته از دیگر وجوه، بنیاد اصلی زامنمندی اگزستانس فرد است. در «تکرار» مشخصا با یک دوگانه خاص مواجهیم که در دیگر آثار کیرکگور نیز به آنها برمی‌خوریم: تقابل بین یادآوری (recollection) و تکرار (repetition). کیرکگور در همان آغاز کتاب می‌گوید یادآوری حرکتی است رو به گذشته و تکرار حرکتی است رو به آینده. به تعبیر دقیق‌تر، یادآوری حرکتی است که گشاینده افق گفت گذشته است و تکرار حرکتی است که گشاینده افق آینده است. حتی این تقابل به عرصه تقابل‌های تاریخی نیز بسط می‌یابد؛ یادآوری «کانون شور اندیشه یونانی» است و تکرار «مقولهای اساسا مدرن (مسیحی) است.»

از همین‌رو نایبست مفهوم کیرکگوری شور را صرفا با انرژی هواخواهانه یا بسط عرفانی اشتباه گرفت، بلکه منظور او همانا شور است که در آن به‌واسطه آن علاقه بنیادینی است که زامنمندی زندگی فرد را جهت می‌دهد. بنابراین در نظر کیرکگور شور می‌تواند به شکل لذت‌طلبی، عشق اروتیک، عشق الهی، عزم اخلاقی و ایمان درآید. اما سه شکل اصلی شور را می‌توان بر اساس سه سپهر بنیادین زندگی تشخیص داد. در سپهر زیاشناسانه، کانون شور امری بیرونی و متناهی است که هدف ناگاهانه‌اش فراموشی خویشن (اتوس) است؛ در سپهر اخلاقی، کانون شور، وجه درونی با اتیکال است و



تکرار

سورن کیرکگور

ترجمه: هادی حاجی‌بیگلو

ناشر: شب‌خیز

چاپ اول: ۱۳۹۶

قیمت: ۱۳۰۵۰ تومان

اندیشه

کتاب «قانون» ابن سینا

نجفقلی حبیبی در «**همایش ابن سینا در متن آثارش**»؛ قانون در طب یا به اختصار قانون، یکی از کتاب‌های ابن‌سینا در زمینه پزشکی است که نزدیک به هفتصد سال در مراکز علمی اروپا تدریس شده است. عبارت‌پردازی‌های مقدمه کتاب او بسیار اعجاز‌آمیز است. ابن جمیع مصری به‌عنوان یکی از منتقدین سرسخت ابن‌سینا – چون ابن‌سینا هرچه را که می‌نوشته دوباره نمی‌خوانده – این کتاب را دارای اغلاط می‌دانسته، هرچند دست‌آخر مجبور می‌شود به فضائل کتاب معترف شود. ابن‌سینا دلیل نوشتن کتاب را درخواست یکی از دوستانش می‌داند.

تصحیح کتاب قانون را به سفارش بنیاد بوعلی‌سینا انجام دادم و هرچه تلاش کردم از زیر بار این مسئولیت شانه خالی کنم نشد و بالاخره به این کار اهتمام ورزیدم. ابن‌سینا کتاب قانون را به پنج کتاب تقسیم کرده که قبل از او هم مرسوم بوده است. نخستین کتاب کلیات است که رنگ‌وبوی فلسفی دارد، کتاب دوم داروهای طبیی، کتاب سوم فصل‌ترین بخش قانون است شامل توضیحات ابن‌سینا درباره اجزای مختلف بدن، کتاب چهارم درباره داروهای ترکیبی و کتاب پنجم درباره برخی بیماری‌هایی است که به بعضی از اعضا-ء بدن مربوط می‌شود. قدیمی‌ترین نسخه چاپی چاپ رم است که سال ۱۵۹۵ چاپ شده. البته در دوره‌های متاخر ابتدا مصری‌ها این اثر را چاپ کرده‌اند که به چاپ بولاق معروف است و سپس در دوره ناصرالدین‌شاه این اثر توسط حکیم‌باشی او تصحیح شده که این نسخه به نسخه چاپ تهران مشهور است. علاوه بر اینکه به سفارش بنیاد باید از نسخه‌های خطی مصر و تهران استفاده می‌کردم نسخه‌ای دیگر از این کتاب مربوط می‌شود به یکی از شاگردان درجه‌اول حکیم ابوالبرکات بغدادی معروف که ظاهرا خودش نیز بر این کار نظارت داشته که البته اکنون نیمی از این کتاب در اختیار من است و نیمی دیگر از این کتاب در کتابخانه‌ای در ترکیه موجود است. نسخه خطی دیگر این کتاب مربوط به قونوی شاگرد معروف ابن‌عربی است که سه‌بار این کتاب از تملک او خارج شده و دوباره به او بازگشته است. مهم‌ترین شرح که وی دیده است شرح قطب‌الدین شیرازی است که نام التحفه السعدیه به بسیار مفصل است و به چاپ امروز شاید به ۲۸۰۰-۲۷۰۰ صفحه برسد. التحفه السعدیه شرحی بر مقاله اول قانون ابن‌سینا است و در نه مجلد نوشته شده است. قطب‌الدین از خانواده‌ای که سابقه طبابت داشته‌اند برآمده و به دنبال تحقیق و پژوهش از فصل قانون حتی تا مصر هم رفته است. او سال‌های عمر خود را صرف شرح قانون کرده است ولی این شرح فقط به‌این‌ترتیب با این دوگانه مواجهیم: یا جهل سقراطی یا ایمان مسیحی. در این میان هگل از جمله کسانی است که می‌کوشند بین این دو موضوع آشتی برقرار کنند. و کیرکگور نیز به همین روش پیش می‌رود. در این کتاب اول را پوشش داده، یعنی این کتاب نیز فاقد بخش تشریح و برخی بخش‌های آخر کتاب اوست. یکی دیگر از شروح، شرح فخر رازی است که جدال زیادی به دنبال داشته است. همچنین شرح ابن‌العرب مصری نیز وجود دارد که در ایران چندین‌بار مشهور نبوده. این شرح چندان هم روایت جالبی از به‌دست‌آوردن کتاب قانون دارد: تاجری که بیمار شده بود برای رفع بیماری به آنها مراجعت می‌کند و در ابتدا نه حاضر می‌شود کتاب قانون را به آنها بفروشد و نه آن را برای کتابت در اختیار آنها قرار دهد تاآنکه او از قاضی درخواست می‌کند تا تاجر زیاشناسانه هم از حیث محتوا و هم از حیث فرم، آثار نجو غیرمستقیم» در پی حقیقت‌اند؛ درحالی‌که آثار کیرکگور در آثری کوتاه با عنوان «نظرگاه فعالیت من در مقام نویسنده»آثارش را به دو دسته آثار زیاشناسانه و آثار دینی تقسیم می‌کند. تمام آثار زیاشناسانه را نامواره (اسم متعارف) منتشر شده‌اند، و تمام آثار دینی به نام خود کیرکگور انتشار یافته‌اند. عموم آثاری که در بین مفسران و نیز علاقه‌مندان مشهور است جزو آثار زیاشناسانه اوست (از جمله «یا این‌یا آن»، «ترس‌ولز» و نیز «تکرار»). اما گذشته از این تفاوت‌های فرعی، تمایز اصلی این دو دسته آثار در نحوه برقراری نسبت با حقیقت است. آثار زیاشناسانه هم از حیث محتوا و هم از حیث فرم، «به نحو غیرمستقیم» در پی حقیقت‌اند؛ درحالی‌که آثار کیرکگور مستقیقا به‌واسطه ایمان به آن، در شکل نخست، حقیقت به شکل امر ناشناختنی بر فرد پدیدار می‌شود و در شکل دوم، حقیقت به شکل امر ضدشناخت بر فرد پدیدار می‌شود. در «تکرار» نیز با برخی صورت‌های این دوگانه‌ها مواجهیم. شاید بهترین راهنمای مواجهه با این کتاب، چنانکه در همان آغاز کتاب آمده است، تقابل بین «یادآوری» و «تکرار» باشد.

بررسی

ازدید «کریک‌نشتاین»

سول کریکیکی از مهم‌ترین و شناخته‌شده‌ترین فیلسوفان تحلیلی است که تأثیر بسیاری در منطق ریاضی، فلسفه زبان، فلسفه ریاضی، متافیزیک، معرفت‌شناسی و نظریه مجموعه‌ها داشته است. بااین‌حال، بخش عمده آثارش یا منتشر نشده‌اند یا به صورت نوارهای سخنرانی و نسخه‌های دست‌نویس به‌صورت محدود منتشر شده‌اند. به‌همین‌خاطر تا امروز فقط سه کتاب منتشر کرده که به‌تازگی کاوه لاجوردی دومین کتاب او را از سوی نشر مرکز به فارسی ترجمه و منتشر کرده است: «ویگنشتاین: قواعد، و زبان خصوصی»، کریکیکی در زمان انتشار کتاب در چهل‌ودوسالگی کاملاً فیلسوفی شناخته‌شده و معروف بود. او کتاب اولش را که متن پیاده‌شده سه سخنرانی به‌هم‌پیوسته‌اش بود، ۱۰ سال پیش از کتاب حاضر با عنوان «نام‌گذاری و ضرورت» منتشر و انقلابی تمام‌عیار در مابعدالطبیعه و فلسفه زبان برپا کرد. سومین کتاب او نیز متن پیاده‌شده سخنرانی‌های ۱۹۷۳ درباره جان لاک است که در ادامه بحث‌های کتاب اولش بود. از میان این سه کتاب، فقط کتاب حاضر است که از ابتدا نوشته شده است. او در این کتاب دیگر، دو کتاب دیگرش با حوصله می‌نویسد، لحن گفتاری کتاب‌های دیگر را ندارد، موضوع را لایه‌لایه می‌شکافد، جمله‌هایش بعضاً طولانی‌اند و بعضی زیرنویس‌هایش صرفا متن‌شناسانه است. به نوشته دانشنامه فلسفه استنفورد، کتاب دوم کریکیکی کمابیش پایان‌دهنده خوانشی از استدلال زبان خصوصی ویگنشتاین است که، پیش از انتشار این کتاب، خوانش متعارف محسوب می‌شد. گفته‌اند که این کتاب تأثیرگذارترین و بحث‌برانگیزترین کتابی است که در مورد ویگنشتاین بعد از ۱۹۸۰ منتشر شده است. در نظر کریکیکی «تلاش برای عرضه دقیق استدلال ویگنشتاین تاحدی مستلزم مشته‌ساختن آن است.»(ص۵)

کتاب حاضر نه کتابی داستانی و عامه‌پسند درباره تولد و مرگ و ثروت خانوادگی و غرایب رفتاری ویگنشتاین بلکه درباره یک استدلال محوری فلسفه متاخر او است. درباره دیگر، کتاب «ویگنشتاین: قواعد و زبان خصوصی» که نه کتابی دربارت بی‌فلسوف را درباره فلسفه بلکه کتابی فلسفی است. از سوی دیگر، کتاب شرحی بر فلسفه متاخر ویگنشتاین با حتی شرحی بر «پژوهش‌های فلسفی» او هم نیست. بسیاری از مباحث معروف و مهم مثل «شبهات خانوادگی» و «قطعیت» اصلا ذکر نمی‌شود. مهم‌تر اینکه، در خود فلسفه ذهن انبوهی از مطالب هست، از قبیل آراء ویگنشتاین درباره فضاکردن و حافظه و خواب‌دیدن و نظایر آن که فقط نگاهه به آنها کافی است. انداخته است. کریکیکی می‌کوشد در این کتاب بسیاری از این مطالب را کمابیش بر اساس فهمی از رای ویگنشتاین در مبحث اصلی روشن کند. همچنین به بسیاری از آراء ویگنشتاین درباره ماهیت احساس‌ها و زبان احساس با فقط نگاه سریعی انداخته یا به‌کلی حذف‌شان کرده است. او ضمن اذعان به جذابیت این‌بخش‌ها، تأکید دارد نباید حکیم‌باشی او تصحیح شده که این نشود، زیرا نماینده‌های موارد ویژگی از استدلال کلی‌تری هستند. کریکیکی در بخش عمده کتاب حاضر به خوانش شکاکانه‌ای از استدلال مشهوری به نام استدلال زبان خصوصی می‌پردازد که ویگنشتاین در تحقیقات فلسفی مطرح کرده است. ویگنشتاین در «پژوهش‌های فلسفی» نشان می‌دهد ما در مقام کسی که از زبان استفاده می‌کنیم، هیچ دسترسی ویژه‌ای به اندیشه‌ها،

ویگنشتاین

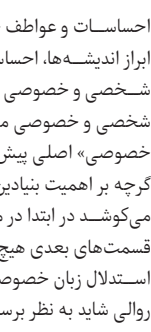
(قواعد و زبان خصوصی)

سول کریکیکی

ترجمه: کاوه لاجوردی

ناشر: مرکز

قیمت: ۱۹۵۰۰ تومان



احساسات و عواطف خود نداریم. ازاین‌رو، شیوه‌ای که کاربر زبان در ایراز اندیشه‌ها، احساسات و عواطف خود به کار می‌گیرد، نمی‌تواند شخصی و خصوصی باشد و بنابراین واژگان و جملات به صورت شخصی و خصوصی معنایی ندارند. کریکیکی تأکید دارد «استدلال زبان خصوصی» اصلی پیش از قدم‌های ۲۴۳ پژوهش‌های فلسفی می‌آید، گرچه بر اهمیت بنیادین قسمت‌های پس از ۲۴۳ نیز اکتفا دارد. او می‌کوشد در ابتدا در مساله زبان خصوصی بحث کند بدون اینکه از قسمت‌های بعدی هیچ ذکری کند. چون او این قسمت‌ها را اغلب خود استدلال زبان خصوصی تلقی می‌کند، تأکید دارد «برای برخی چنین روایی شاید به نظر برسد که مثل عرضه هملت است بدون شاهزاده، حتی اگر چنین باشد، بسیاری شخصیت‌های جالب دیگر هم در نمایش هست.» (ص۶) در ادامه کریکیکی پارادوکس ویگنشتاینی را در فصل دوم مطرح می‌کند که امکان پیروی از قاعده را زیر سؤال می‌برد. او در فصل سوم یک «راحل شکاکانه» عرضه می‌کند (به مفهومی که هیوم این اصطلاح را در «کاشفی» درخصوص فهم بشری» به کار می‌گیرد)، او ساختار پایهای رهیافت ویگنشتاین را اجمالا به این صورت مطرح می‌کند: «مساله‌ای خاص یا با اصطلاحی هیومی، یک پارادوکس شکاکانه، در خصوص فهم قاعده عرضه می‌شود. به دنبال این فاصل بخش عرضه می‌شود که هیوم یک راه‌حل شکاکانه این مساله خواهدش نامید. دو حیطه هست که در آن‌ها هم قوت پارادوکس و هم راه‌حلش بسیار محتمل است که نادیده گرفته شود و در موردشان رهیافت پایهای ویگنشتاین بسیار محتمل است که عجیب به نظر برسد.» (ص ۴) کریکیکی چنین حیطه‌ای را حیطه مفهوم قاعده‌ای ریاضی می‌داند، مثل قاعده جمع‌کردن. البته در میان ویگنشتاین پژوهان یعنی هست که در اینکه آنچه کریکیکی در این کتاب به ویگنشتاین نسبت می‌دهد، آیا حقیقتا چیزی است که ویگنشتاین مراد کرده بود یا نه. شاید برای به رسمیت‌شناختن همین مناقشه باشد که فیلسوفان حرفه‌ای، عمدتا در بحث‌های شفاهی اصطلاح «کریک‌نشتاین» (Kripkenstein) را به کار می‌گیرند، دال بر فیلسوفی که مدافع استدلال شکاکانه‌ای است که کریکیکی به ویگنشتاین نسبت می‌دهد. با تمام بحث‌های موافق و مخالفی که حول این کتاب شکل گرفته، استدلالی که کریکیکی بیان می‌کند به‌لحاظ محتوا نبوغ‌آمیز و به‌لحاظ نحوه بیان کم‌نظیر است، و مساله مساله‌ای است بسیار عمیق و پر دامنه. کریکیکی می‌نویسد: «از زمانی که برای اولین‌بار با استدلال زبان خصوصی و به‌طورکلی ویگنشتاین متاخر مواجه شدم و از زمانی که شروع کردم به تفکر درباره آن به شیوه‌ای که در اینجا شرح و بسط داده شده، کار او در مورد قواعد، معوقیت محوری‌تری را در بحث‌های مربوط به آثار متاخر ویگنشتاین به خود اختصاص داده است.» (ص۱۶ مقدمه) بااین‌حال، او تأکید دارد «احتمالا بسیاری از صورت‌بندی‌های و بازنویسی‌های من از استدلال به‌نجوی انجام می‌شود که خود ویگنشتاین تاییدشان نخواهد کرد. پس مقاله حاضر را باید نه شرح و بسط استدلال ویگنشتاین تلقی کرد و نه استدلال کریکیکی. بلکه استدلال ویگنشتاین آنچنان که بر کریکیکی‌خطور کرده است، آنچنان‌که مساله‌ای برای او مطرح کرده است.» (ص۵) درواقع از دید «کریک‌نشتاین».

«تکرار» کتابی فلسفی – ادبی است که محتوایی فلسفی را در فرمی ادبی تجسم بخشیده و حتی به نحو ضمنی مدعی آن است که برخی محتواها ضرورتا بایستی در فرم ادبی مختص به خود تجسم یابند. این کتاب هم در عرصه فلسفه و هم در عرصه ادبیات و نقد ادبی گمنامانه تأثیرات ژرفی داشته است؛ نورتروپ فرای آن را «کتابچه‌ای مفرکه» می‌خواند و در اوج تحلیل‌های هایدگر از زامنمندی دازاین نیز ردپایش دیده می‌شود. حتی خود کیرکگور در جایی آن را «کتابی عجیب و پرمغز» خوانده است.

کتاب در نگاه نخست روایتی داستانی است که تحلیل‌های جست‌گرخنده‌ای متعلق به نفس‌شناسی، نقد هنری، ادبیات و فلسفه در آن یافت می‌شود. اثر به دو بخش تقسیم شده و چهار شخصیت اصلی دارد: کنستانتین کنستانتینوس (نام‌واره و مؤلف خیالی کتاب)، شخص جوان، دختر جوان و ایوب پیامبر. بخش نخست، روایت کنستانتین است از سفر فلسفی خودش و نیز داستان آشنایی‌اش با شخص جوان؛ بخش دوم نیز به شکل نامه‌نگاری بین کنستانتین و شخص جوان است همراه با تحلیل‌های توسط کنستانتین.

در بخش نامه‌نگاری به تحلیل نمونه ایوب پرداخته می‌شود. محتوا و روایت کتاب بر گرد مفهوم تکرار می‌گردد. البته در اینجا قلمرو رخ‌دادن تکرار زندگی فرد است. در این کتاب، زندگی ایوب پیامبر مثل اعلامی رخداد «تکرار» دانسته شده است که عبارت است از بازتافتن امر ازدست‌رفته. به این معنا فرد کلی رخداد تکرار را می‌توان در زندگی یعقوب و یوسف، و ابراهیم و اسحاق نیز مشاهده کرد.

اما چون مشخصا برای فهم آثار کیرکگور ضروری است که مخاطب مستقیما با خود اثر دست‌وپنجه نرم کند، توضیحات بیشتر در باب محتوای کتاب نقض غرض است. ازاین‌رو می‌کوشم در خواشش محتوای کتاب حرکت کنم تا دست‌کم مقدمات بهتری برای فهم کتاب در اختیار مخاطب قرار گیرد. برای درک بهتر آثار فلسفی کیرکگور باید توجه داشت که این آثار اساسا متکی به مفاهیمی مأخوذ از فلسفه یونانی‌اند و درعین‌حال به مقولات ادیان ابراهیمی اشاره دارند. مثلا سه‌گانه اتوس (شخصیت)، پاتوس (شور و اشتیاق) و لوتوکوس